

Як викладати питання з міжнародного гуманітарного права на уроках громадянської освіти та правознавства

2023/2024 навчальний рік має дві особливості: це другий навчальний рік періоду відновленої незалежності України, який ми розпочинаємо в умовах війни та пов'язаних з нею викликів щодо збереження життя і здоров'я вчителів та здобувачів освіти. А це – альфа й омега нашої роботи.

У процесі викладання правознавства треба звертати увагу на формування практично-спрямованих компетентностей, вивчення права прав людини, опрацювання новел у законодавстві. Наприклад, зміни в трудовому законодавстві, правовий режим надзвичайного та воєнного стану та пов'язані з ними новели в кримінальному кодексі убезпечать підлітків від необов'язкових конфліктів із Законом.

Оновлена програма предмета «Основи правознавства, 9 клас» (2022 р.) за змістовим наповненням окремих тем має певні можливості щодо імплементації в її зміст низки питань міжнародного гуманітарного права. Теми, у які на уроках можна вмещувати вивчення окремих питань МГП, представлено в рекомендаціях МОН.

Тут подано теми та питання відповідно до навчальної програми, тезисний план викладу пропонованого змісту, рекомендовані джерела. Використовуючи надані матеріали, учитель/вчителька може розробити уроки/практичні заняття або фрагменти уроків/практичних занять із предмета «Основи правознавства» чи обрати окремі питання для вивчення/обговорення учнями/ученицями на уроках з тих чи інших тем на основі запропонованих методичних матеріалів з імплементації питань МГП у предмет «Основи правознавства».

Поширення знань про міжнародне гуманітарне право в Україні та необхідність практичного застосування його норм

Методичні матеріали надають необхідну інформацію про те, як можна імплементувати вивчення окремих питань з міжнародного гуманітарного права в таких навчальних предметах як громадянська освіта, правознавство, за допомогою яких методів, засобів, технологій може бути досягнута поставлена мета.

Методичні матеріали мають на меті:

- стимулювати вчителів до реформування власного процесу викладання з поширенням в Україні знань про міжнародне гуманітарне право та необхідність практичного застосування його норм;
- показати як відбувається інтеграція питань з міжнародного гуманітарного права в процес викладання громадянської освіти, правознавства;
- запропонувати практичні поради щодо ефективного використання сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі з огляду на досвід експертів, науковців та педагогів-методистів.

У другому розділі «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА» розкрито основні цілі та завдання інтеграції питань з міжнародного гуманітарного права в зміст громадянської освіти.

Учителям пропонується перелік тем та понять, які передбачені навчальною програмою і через які можливо ефективно розкрити наскрізні базові поняття міжнародного гуманітарного права в процесі викладання громадянської освіти.

У третьому розділі «ПРАВОЗНАВСТВО» подається перелік наскрізних базових понять міжнародного гуманітарного права, які, на погляд експертів, доцільно використовувати під час викладання навчального предмета «Основи правознавства» у 9-му класі середньої школи.

ВСТУП ДО «ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА»

1. Визначити поняття гуманності та її зв'язку з правом й іншими соціальними регуляторами (мораллю і релігією).

2. Пояснити вплив ідей гуманізму на розвиток права та становлення концепції прав людини.

3. Звернути увагу на передумови виникнення міжнародного гуманітарного права під впливом ідей гуманізму та релігійних обмежень щодо ведення війни.

4. Пояснити зміст та значення принципу гуманності в міжнародному гуманітарному праві.

5. Навести приклади норм міжнародного гуманітарного права, які забезпечують закріплення та реалізацію принципу гуманності.

Розділ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА І ДЕРЖАВИ

1. Пояснити цінність міжнародного права та його значення як правової основи співробітництва держав та врегулювання міжнародних відносин.

2. Визначити роль та значення міжнародного права розвитку цивілізації та забезпечення міжнародного правопорядку.

3. Охарактеризувати цінність міжнародного права прав людини та зміст міжнародних зобов'язань держав щодо дотримання прав людини.

4. Пояснити мету, роль і значення міжнародного гуманітарного права як механізму обмеження насильства під час війни.

Розділ 3. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВИ

1. Пояснити, як міжнародне гуманітарне право застосовується в національній правовій системі. Навести приклади імплементації міжнародного гуманітарного права в Україні (наприклад, у Збройних Силах України щодо військовополонених).

2. Охарактеризувати співвідношення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Пояснити особливості, розрізнення, взаємодію між ними;

3. Пояснити умови та обсяги можливості обмеження прав людини в період збройного конфлікту. Звернути увагу на спеціальний характер приписів міжнародного гуманітарного права.

4. Прокоментувати участь України в міжнародних договорах з міжнародного гуманітарного права. Україна бере участь практично в усіх міжнародних договорах з міжнародного гуманітарного права.

5. Навести приклади ситуацій дотримання та порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Розділ 4. НЕПОВНОЛІТНІ ЯК СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ, СІМЕЙНИХ, ТРУДОВИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

1. Охарактеризувати обов'язок держав встановити кримінальну відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Навести відповідні норми із Женевських конвенцій щодо захисту жертв війни.

2. Пояснити поняття воєнних злочинів у міжнародному праві.

3. Надати характеристику застосування статті 438 Кримінального кодексу України (зміст, які є кримінальні провадження, вироки (*офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України*)).

Розділ 5. ПРАВНИЧА ПРОФЕСІЯ

Запросити на зустріч (*на вибір*): з юристами прийомних Української Гельсінської Спілки з прав людини та/або документаторами воєнних злочинів; з викладачами міжнародного гуманітарного права вищих навчальних закладів; з волонтерами Товариства Червоного Хреста України, які проводять тренінги з міжнародного гуманітарного права.

У рамках вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» (10 клас) для імплементації положень Міжнародного Гуманітарного Права визначено такі теми:

Розділ 1. Особистість та її ідентичність:

1. Визначити поняття «агресія». Зосередити увагу на скоєння рф агресії у формах, передбачених міжнародним правом. Визначити строк початку агресії російської федерації проти України. Порівняти поняття «агресія» та «міжнародний збройний конфлікт». За агресію несе відповідальність держава-агресор та її політичне і військове керівництво.

2. Пояснити, що агресія є міжнародним злочином. Вона уможлиблює вчинення інших міжнародних злочинів (воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності).

3. Звернути увагу, що російська федерація не дотримується заборон, що вміщені в міжнародному праві. Тому російське політичне та військове керівництво, російські військові, які скоюють воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид, повинні бути притягнені до кримінальної відповідальності на національному та міжнародному рівнях.

4. Звернути увагу на важливість дотримання Україною міжнародного гуманітарного права.

Основні тези:

- наша моральна та духовна перевага над ворогом;
- юридичний обов'язок держави та індивіду;
- підтримка міжнародної спільноти;
- пояснити обов'язок будь-якої держави дотримуватися та зобов'язувати дотримуватися міжнародного гуманітарного права.

5. Зосередити увагу на нетерпимості до міжнародних злочинів, важливості боротьби з безкарністю за злочин агресії, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. Однією з умов є документування міжнародних злочинів задля притягнення воєнних злочинців до кримінальної відповідальності.

Розділ 2. Права і свободи людини:

1. Звернути увагу, що фундаментальні права людини, людська гідність мають бути забезпечені в будь-який час. У період збройного конфлікту спеціальний захист, порівнюючи із загальним захистом, надає міжнародне гуманітарне право.

2. Пояснити, що міжнародне гуманітарне право містить спеціальні норми та механізми, які захищають жертв війни. Загальні норми щодо прав людини містить міжнародне право прав людини. У період збройного конфлікту міжнародне гуманітарне право та право прав людини діють паралельно.

3. Важливо підкреслити зв'язок міжнародного гуманітарного права з гуманністю, мораллю, релігійними нормами.

4. Акцентувати на основоположний для міжнародного гуманітарного права принцип гуманності, який проявляється в кожній нормі міжнародного гуманітарного права.

5. Пояснити мету міжнародного гуманітарного права – обмеження насильства в період збройного конфлікту через захист жертв війни та обмеження методів і засобів ведення війни.

6. Розглянути приклади порушення міжнародного гуманітарного права та його дотримання.

Розділ 3. Людина в соціокультурному просторі:

1. Охарактеризуйте розвиток заборони агресії в міжнародному праві.

2. Охарактеризуйте повноваження Ради Безпеки ООН у випадку агресії та проблеми застосування відповідних механізмів щодо агресії росії проти України.

3. Пояснить умови та зміст відповідальності російської федерації за агресію.

4. Зверніть увагу на міжнародну кримінальну відповідальність політичного та військового керівництва російської федерації за злочин агресії.

5. Зверніть увагу на перспективи створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Розділ 5. Світ інформації та масмедіа:

1. Пояснити структуру Міжнародного Руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця (Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна Федерація Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, Національні товариства) та відмінності між окремими компонентами Руху.

2. Надати загальну характеристику Товариства Червоного Хреста України.
3. Охарактеризуйте діяльність правозахисних організацій України по документуванню воєнних злочинів.
4. Розказати про діяльність інших організацій з надання гуманітарної допомоги (висвітлення діяльності громадських організацій (Товариства Червоного Хреста України, «Карітас» та ін.), приклади регіональних громадських організацій).

Розділ 7. Україна, Європа, світ:

1. Звернути увагу на порушення російською федерацією основних принципів міжнародного права внаслідок агресії проти України.
2. Акцентуйте на засудженні агресії РФ проти України різними міжнародними організаціями.
3. Розказати про причини, види, зміст та наслідки санкцій проти російської федерації.
4. Охарактеризуйте юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, скоєних на території України, та перспективи створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України.

Список використаних джерел та літератури

1. Кориневич А., Короткий Т. Агресія // Глосарій проєкту Минуле / Майбутнє / Мистецтво.
2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель; за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. С. 180-184. URL: https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2021/09/MGP_4_3.pdf
3. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / М. М. Гнатівський, Т. Р. Короткий, А. О. Кориневич, В. М. Лисик, О. Р. Поєдинок, Н. В. Хендель; за ред. Т. Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. С. 13-20, 52-55 // URL: <https://helsinki.org.ua/wpcontent/uploads/2018/03/MHP-final.pdf>
4. Заворотько Інна, Кориневич Антон, Короткий Тимур. Які воєнні злочини вчиняє Росія проти дітей України та як їх кваліфікує міжнародне право // Центр прав людини ZMINA, 19 травня 2022. URL: <https://zmina.info/articles/yakivoyenni-zlochyny-vchynyaye-rosiya-proty-ditejukrayiny-ta-yak-yih-kvalifikuye-mizhнародne-pravo/>
5. Короткий Тимур, Заворотько Інна. Заборонені засоби та методи ведення бойових дій, які Росія використовує у війні проти України // Центр прав людини ZMINA, 13 червня 2022. URL: <https://zmina.info/articles/zaboroneni-zasoby-tametody-vedennya-bojovyh-dij-yaki-rosiyavykorystovuye-u-vijni-proty-ukrayiny>
6. Короткий Т., Гнатівський М. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція // <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyennizlochyny-vyznachennya-istoriya-vynyknennyzakony-ta-yurysdykciya/>
7. Що таке МГП. Відеолекція з міжнародного гуманітарного права. Т. Короткий // УГСПЛ, 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z3L1FQJTWbc>

Головний редактор – Короткий Т. Р., віцепрезидент Української асоціації міжнародного права, радник президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, провідний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», к.ю.н., доцент.

Науковий редактор – Хендель Н. В. к.ю.н., доцент, дослідниця Женевської академії міжнародного гуманітарного права і прав людини.

Освітні редактори:

Костюк І. А. – методист Кабінету координації впровадження НУШ і моніторингу Львівського ОІППО.

Ремех Т. – завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, старший дослідник, к.п.н.

Автори методичних розробок: Вікторія Гонтаренко, Ірина Костюк, Світлана Побережник, Наталія Понєжа, Святослав Ратушняк, Тетяна Ремех.

Лариса Луценко,
Тетяна Мороз,
методисти Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти

Урок іноземної мови: планування, проведення, рефлексія

Нова українська школа формулює вимоги до уроків іноземних мов, які спрямовані на розвиток комунікативних навичок учнів і формування їх здатності ефективно спілкуватися іноземною мовою. Сучасний урок іноземної мови - це урок, на якому вчитель викладає новий матеріал зрозуміло й доступно; це пізнавальний, цікавий урок, на якому вчитель і учень вільно спілкуються; це урок, на якому не доводиться робити щораз одне й те саме; це інтерактивний урок, на якому вислуховують будь-яку твою думку; це урок, на якому відчуваєш себе впевнено. Кожен вчитель знає, що такі уроки краще запам'ятовуються учнями, викликають зацікавленість і бажання вчитися.

Ретельна підготовка до уроку іноземної мови - це можливість підвищити його дієвість. Оволодіння мовою здійснюється, насамперед, на уроці. Сучасний урок іноземної мови - це складне утворення. Підготовка і проведення його вимагають від вчителя великої затрати творчих сил. Гарний вступ уроку та позитивна установка на урок створюють ситуацію захоплення і зацікавленості.

На уроці вирішуються багатопланові завдання, використовуються різні організаційні форми роботи: групові, парні, індивідуальні. Важливим фактором є створення позитивної мотивації до вивчення іноземної мови при глибокому знанні вчителем особистості кожного школяра.

Компетентісний підхід у викладанні іноземної мови робить освітній процес цікавим та результативним, а отже, є ефективним і необхідним в роботі кожного вчителя.

Компетентісний підхід до вивчення іноземної мови — це методологія, яка акцентує увагу на розвитку навичок та умінь учнів у всіх аспектах мови: мовному, мовленнєвому, соціокультурному, стратегічному, а також на їх здатності ефективно використовувати ці знання та вміння у практичних комунікативних ситуаціях для розв'язання реальних проблем.

Основні принципи компетентісного підходу включають:

1. **Комунікативну спрямованість.** На уроках іноземної мови розвиваються комунікативні вміння учнів: розуміння на слух, говоріння, читання і письмо на іноземній мові. Основний акцент робиться на реальному спілкуванні та використанні мови у практичних ситуаціях.

2. **Інтегрованість.** Навчання всіх мовних компонентів (граматика, лексика, фонетика) та мовленнєвих вмінь (аудіювання, усне мовлення, читання, письмо) відбувається одночасно та взаємопов'язано, що дозволяє учням бачити мову як цілісну систему. Також навчання має бути організоване таким чином, щоб учні могли бачити зв'язки між різними предметами та застосовувати ці знання у різних контекстах.

3. **Інтерактивне навчання.** Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що роблять, рефлексують над тим, що знають, уміють робити. Уроки повинні бути